

"במדינת ישראל להיות בצבא ולעבור מלחמות זה טבעי"

יורם שפר: ימי מילואים, הוצאת גוונים
2006, 248 עמ'

דרור גרין: בחזרה לצוות 4, ספרים
הוצאה לאור 2006, 224 עמ'

עוד כמה שבועות תמלא שנה למלחמת לבנון השנייה, ובכירים בצה"ל ובממשלה מזהירים מפני התלקחות נוספת, והפעם אולי אף בשלוש חזיתות. יש לשאול, האם בישראל השגרה היא זו שמופרת על ידי המלחמה או רצף המלחמות הוא זה שנקטע מדי פעם בתקופות רגיעה. היטיב לנסח את היחס למלחמה בישראל הפסיכולוג הראשי של צה"ל לשעבר, רון לוי: "אני רואה הקבלה בין מין, הריון ולידה לבין מלחמות. במדינת ישראל להיות בצבא ולעבור מלחמות זה טבעי כמו הכניסה להריון והלידה בתוך המהלך הרגיל של חיי מין בוגרים. כמו הריון, גם במלחמה אם היא נגמרת טוב, למרות הכאבים והסבל יש לזה השלכות חיוביות". ימי מילואים מאת יורם שפר ובחזרה לצוות 4 מספקים לנו מבט של החייל הפשוט על המלחמה, ומאפשרים לבדוק הן את ה"טבעיות" שבה, והן את השלכותיה החיוביות כביכול.

שני הספרים כתובים בסגנון ריאליסטי מאוד, ומבוססים על חוויות ועדויות. בשניהם גם מרכיבים דמיוניים, ולא ברורה לקורא ההבחנה בין אירועים שאכן קרו לאלו שהומצאו על ידי הסופר. ספר הביכורים של יורם שפר - ימי מילואים, מתאר את שירות המילואים של רון, פועל ייצור בבית דפוס. רון מקווה כי שירות המילואים בשטחים יספק לו את ההשראה לכתוב הספר עליו הוא חולם. הוא מחליט להקליט בהיחבא את שיחותיו שלו ושל חבריו במגדל השמירה, ומנסה לתת למציאות לבנות בשבילו את העלילה. במהלך שירות המילואים אנחנו מתוודעים לשלל דמויות מהמחלקה - חוזר בתשובה, קצין צעיר ונאמן למערכת, מרצה "תל-אביבי" להיסטוריה, יוצא עירית פיתוח ועוד. השיחות המוקלטות מובאות בספר כמעט במלואן, ובהן נפרשות תולדות חייהן של הדמויות והדילמות המרכזיות שמעסיקות אותן. הן גם הבמה העיקרית בספר לפרישת המשנות האידיאולוגיות של הרמויות - אלוהים, ציונות, דת ומדינה, צבא, נשים, שטחים ומה לא? בין שיחה לילית אחת לאחרת מתרחשים גם אירועים רבים. למרות הדימוי השקט בדרך כלל שיש לשירות מילואים, זה שמתאר יורם שפר בהחלט עמוס בפעילות - המחלקה מספיקה לעצור פיגוע, לבצע "יודואי הריגה", לאבד את אחד מחייליה בלינץ' שנעשה בידי פלסטינים, לצאת למסע נקמה בכפר שכן ועוד.

ימי מילואים סובל מכמה ליקויים. עומס האירועים נראה כבר בשלב ראשוני של הקריאה מופרך, ולמרות השימוש האינטנסיבי בשפה הצבאית

והתיאור המפורט של מיני נהלים צבאיים העלילה לא משכנעת. עומס השקפות העולם המפורטות לעיפה הן בבחינת "תפסת מרובה - לא תפסת", ולמרות רוחב היריעה הן אינן מצליחות להיות מורכבות או לעורר סקרנות. חמור יותר הוא שהספר לא מצליח לפרוץ את גבולות ה'מובן מאליו' של השיח הפוליטי בישראל, ונמצא שהוא משחזר את ההווה המיליטריסטית. דוגמה חזרת ונשנית בספר היא הביקורת על המערכת הצבאית. זו אמנם רבה מאוד, וכל החיילים, כמעט ללא יוצא מן הכלל, שותפים לה. אך על מה הביקורת? נהלי הפתיחה באש מגבילים מדי, אין מספיק אימונים והחיילים לא מוכנים לקרב, הקצינים הגבוהים דואגים לקריירה האזרחית שלהם ובגלל זה הם נוקטים בגישה לא תוקפנית מספיק כלפי הפלשתינים, חוסר התחשבות כלפי חייל המילואים מצד הקצינים שלו, המדינאים מושחתים ולא רוצים לקבל החלטות ועוד ועוד. ביקורת מסוג זה אין בה הרבה יותר מאשר הבעת אי נחת מה"מצב". הביקורת היא על המערכת הצבאית, אך לא על הנחות היסוד שלה. היא לא מבקרת את עצם קיום המלחמה על אובדן חיי האדם הכרוך בה, אלא רק את הסימפטומים השטחיים שלה. היא אינה מצביעה על כיוונים חדשים ללכת בהם, ולא על דרכי פעולה או צורות חשיבה ישנות להיפטר מהן. המלחמה, התוקפנות, והמילואים עצמם נתפסים כהכרח. אמנם כהכרח מגונה, אך לא כמשהו שניתן לדמיין את החיים בלעדיו.

לכל אורך הספר מנסה רון לענות לעצמו על השאלה מדוע הוא בכלל מגיע למילואים. הוא הרי לא עושה זאת בגלל אהבת הארץ וגם ציונות היא לא תשובה מספיק טובה. התשובה הצפויה היא כמובן - בשביל החברים. "...המדינה והחברה הם מושגים ערטילאיים, אבל החברה שלך והצוות שלך - אלה כבר דברים קונקרטיים. לא תבוא למילואים? החברה ישאלו איפה אתה, בטח גם יתקשרו לברר אם הכל בסדר. וזה כבר לא נעים. ואז אתה יוצא עם החברה שלך ואתה חושב, 'עכשיו הם במארב ואני בסוף מערב בפאב', ממש לא נעים. ואז אתה בא. זה הכל. פה נמצא הסדר של ההגעה למילואים". ימי מילואים עצמו מספק תשובה נוספת, וכנראה חזקה יותר. גיבורי הספר מרגישים חיים ומשמעותיים במילואים. למרות הביקורת והתלונות האינסופיות על המערכת ועל המדינה בכלל, הם מרגישים שבמילואים הם חווים את הדברים האמיתיים, הם מתמודדים עם קשיים כמו שבאזרחות הם לא יכולים לעשות, הם מגלים אומץ ונחישות, והם חשים רעות עמוקה עם חבריהם לנשק. אז נכון, מלחמה היא דבר קשה וכואב, אבל אילו אנשים נפלאים יכולים לצמוח ממנה? אצל יורם שפר המוות הוא שחקן משנה לחווית הגילוי העצמי שעוברות הדמויות, וחוויה זו היא הגיבורה הראשית בסיפור. וכדברי הפסיכולוג הצה"לי, מלחמה היא כמו לידה - זה טבעי, זה כואב, אך לרוב התוצאות הן חיוביות. רון חווה קשיים וסכנת מוות, אך הוא מצליח לכתוב את הספר עליו חלם. מתוך המלחמה ובזכותה נבראה יצירה חדשה, ואם

זה מזכיר נאומים באיטלקית משנות השלושים, אז כנראה שזה לא מקרי.

התמונה המתוארת בבחזרה לצוות 4 מאת דרור גרין שונה. המלחמה בו היא לא טבעית, לא יפה ולא מקור חיובי ליצירה בשום צורה. היא טראומטית גם לזה ששרד ונשאר שלם בגופו. בחזרה לצוות 4 הוא מהדורה חדשה ומעודכנת של הספר צוות 4 שיצא לאור לפני 14 שנה. לאחר מלחמת לבנון האחרונה הוסיף המחבר לספר פרק נוסף, בו הוא חושף את זהות הדמויות המתוארות בספר הראשון ומקשר בין החוויות במלחמת יום הכיפורים (או כפי שהוא מכנה אותה 'מלחמת אוקטובר') לחוויות העדכניות. הספר מתאר את קורותיו של צוות תותחנים שחצה את התעלה באוגדה של אריק שרון, וכתוב בצורת עדויות מפי חיילי הצוות שניתנו לאחר המלחמה. העדויות אינן רשומות ברצף כרונולוגי ומתארות כמה אירועים במקביל, כך שאט אט מתגלה לנו דרכן סיפורו המלא של חודש אוקטובר 1973 בעבור צוות 4. לצד תיאור המלחמה עצמה מופיעה גם התמודדות הדמויות עם תוצאות המלחמה בעבורן - הלם קרב מאוחר ומרדף אחר קצין ההווה היומיומית של חיילי צוות 4. דרור גרין לא מתאר גילויי גבורה עוי נפש, אלא בעיקר פחד קיומי ותמידי מהמוות עצמו. זה עלול להגיע מירי חיילי קומנדו מצרים או מהפצצות מהאוויר. כאשר מספר המחבר שלאחר זמן קצר במלחמה הוא התחיל ללכת עם רוכסן פתוח כל הזמן מכיוון שההפצצות היו גורמות לו, ולכולם, לרצות מיד להשתין, הקורא מקבל מושג על מידת הפחד ועל דרך ההתמודדות האפאתית וחסרת התוחלת איתו. גם רעות ושותפות גורל בין החיילים לא נמצא יותר מדי בספר - "איתנו חינוכו שברגעים כאלו יש משהו כזה כמו רוח-קרב, או אחוות לוחמים, משהו כזה. ואצלנו לא היה כלום. לא שמשו לא היה בסדר. כולם עבדו קשה ורצו עם המוטות וסחבו פגזים, אבל באמת כל אחד היה תקוע עם המחשבות שלו והפחד שלו, בלי לדבר".

בפרק הנוסף נפגש המחבר עם הדמויות ומעמת אותן עם האירועים המתוארים בספר. ממרחק שנים לא כולם זוכרים את אותם האירועים, וחלקם נותן פרשנות שונה אף לאותו אירוע בו כולם לקחו חלק. אך דבר אחד כן משותף לכולם. בשביל דרור גרין

שהיא זו שתכוון את המציאות - מציאות שבה
"הפסקת אש", "נפילות" ו"נופלים" הם שריד לעבר
❖ ולא הוויה יומיומית?

עורך ציפורי

עורך ציפורי - סטודנט לתואר שני במכון כהן,
אוניברסיטת ת"א

חיים אם לא נחפור מקלטים, ובלי גדר תיל ומקלע
לא נוכל לסלול דרך ולקדוח מים". בסיום ספרו
מביא דרור גרין הודעת SMS שקיבל בסיום המלחמה
האחרונה המזמינה למפגש הורים וילדים בחורשת
הבניאס - "לכבוד הפסקת האש נחגוג מחר בעשר
וחצי בחורשת הנופלים, אם לא יהיו נפילות". האם
תוכל החברה הישראלית לכתוב את ה"עלילה" כך

רפי וייכרט

התעוררות

"עוד לא הספקת להתעורר, ילדתי,
וכבר את יפה, חמודה, מתוקה,
משלמת, אהובה", אומרת אמה.
"תראי כמה דברים את בטרם
פקחת עיניים".

העולם חייב לרפוש לך חבה
שהרי את מאצילה עליו מקסמה,
מתממת אותו באישוניך
כמו שקרני שמש מחיות חומה
עזובה שהשחב בסדקיה מחשב
למות.

שמש, והיונים בכפר העיר הזמות.
כשילד משליך לעברך
גרגרים הן מתרועעות,
מנקרות, מטלטלות גרון, חוטפות את
בלען ונמלטות אל פנה רחוקה.
הילד מסתפל במקורים הרעבים,
האב מסתפל בבנו הצוחק
השמש מסתכלת באב המאשר.

כמה טוב, דר, שיש בעולם איזה סדר.

חברות

לאחרונה את ישנה בין חזיר-בד ורד
לפיל-פוליאסטר ירק.
יד האחד בימינה ורגל השני
בשמאלך - רק כך את נרדמת.

מדי לילה אני נרכן עליכם
ונזכר איך פילד צפיתי ב'במבי':
היה היו שלשה חברים שמחים וטובי-לב
ביערות החיים: העפר, הארנב, הבואש.
כמה בכיתי כשמצאו פנות זוג
והחבורה התפרקה.

פתי, שמרי על חברי הילדות ככל שתוכלי.
גם כשיפרדו שביליכם, צלילים וצלם יהיו
שם תמיד. הנה ונב התזיר הנרד וכאן
חדק הפיל הירק, אל תתאבלי.

וחיילי צוות 4 המלחמה לא נגמרה עם החזרה הביתה.
כל אחד בדרכו נשא משם את ה'שדים' האישיים
שלו במה שבהחלט ניתן לכנות כסימפטומים של
הלם-קרב - אם זו שכחה, סיוטים, התקפי זעם,
בכי בלתי נשלט ועוד. לא רק שהמלחמה עצמה
היא זוועה נטולת כל תהילה, אלא שהיא גם איננה
מסתיימת כשוככים הקרבות.

בחזרה לצוות 4 מצליח למתוח, לעורר למחשבה
וליצור הזדהות עם הדמויות בו. הן אנושיות
ופגיעות, ונאלצו לעמוד במבחן אותו לא ניתן
לעבור בהצלחה. במידה מסוימת הן מהוות תמונת
ראי לדמויות מימי מלואים. אלו האחרונות מדברות
ומדברות, אך בעצם לא אומרות שום דבר חדש,
לא מבחינה אישית ולא מבחינה פוליטית. לעומתם,
חיילי צוות 4 לא מדברים בזמן המלחמה וסותכים
את כאבם בעצמם, אך הפגיעה והחרדה שחו
מאפשרות להם, או אולי אפילו מחייבות אותם,
שנים אחר כך, להסיר את החומות שמציב השיח
הצבאי, להסתכל על עצמם בבהירות ולבטא אמירות
אישיות כנות ואמירות פוליטיות נוקבות ומקוריות.
אמירה חשובה כזאת היא על המלחמה עצמה. דרור
גרין מתאר את המלחמה ללא שיפוט ערכי, ובכך
שופט אותה לשבט. הוא לא מצדיק אותה בבחינת
"מלחמת אין ברירה" או "להיות או לחדול", אלא
עושה את הדבר הקשה יותר. בהחלט לא קל
"לשכוח" את המלל הפוליטי האינסופי שמייצר את
ההצדקות ואת המוטיבציות להילחם, ולהסתפק
בתיאור הריאליסטי של החרדה והמוות שבמלחמה,

אך בכך ערכו הגדול של בחזרה לצוות 4.
בדף האחורי של ימי מלואים מצוין שהגיבור הרוצה
לכתוב ספר מתכוון "...לתת למציאות לבנות
בשבילו את העלילה". האין זו בדיוק הבעיה
הראשונה במדרגה בחשיבה הפוליטית בישראל?
היכולת להביט באופטימיות כלפי העתיד ולהבין
כי הוא ניתן לשינוי מתבטלת בפני הגישה
הדטרמיניסטית הגורסת כי המציאות היא זו
שמכתיבה לנו את החלטותינו, ולא להפך. ה"אין
ברירה" לסוגיו הוא המכריע, ואת הקיים יש לשמר.
וכאילו לא השתנה דבר מאז ספר משה דיין לחייל
שנהרג בעזה - "...ובלי כובע הפלדה ולוע התותח
לא נוכל לטעת עץ ולבנות בית. לילדינו לא יהיו